

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Περίοδος Β', Έτος 34°, Τεύχος 53-54

Αφιέρωμα στον Κ. Γ. Καρουτάκη

Πρέβεζα 2017

Πρέβεζα, η πόλη σύμβολο του αυτόχειρα ποιητή όλων των εποχών

Θεοδόσης Πυλαρινός

doi: [10.12681/prch.28270](https://doi.org/10.12681/prch.28270)

Copyright © 2017, Θεοδόσης Πυλαρινός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πυλαρινός Θ. (2017). Πρέβεζα, η πόλη σύμβολο του αυτόχειρα ποιητή όλων των εποχών. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (53-54), 025-030. <https://doi.org/10.12681/prch.28270>

Θεοδόσης ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ

*Πρέβεζα, η πόλη σύμβολο
του αυτόχειρα ποιητή όλων των εποχών¹*

*Την είδαν με έναν κύριο Καρυωτάκη
μαζί του να 'χει φύγει από καιρό ...*

Δεν είναι μόνο το πρόσωπο του Καρυωτάκη, ούτε το μεμονωμένο συμβάν της αυτοκτονίας καθαυτό· ούτε και η τυχαία ιστορική στιγμή. Είναι όλα αυτά μαζί, που συνθέτουν και αναδεικνύουν έναν από τις χιλιάδες των αυτοχειριασμών σε τόσο κορυφαίο γεγονός, ώστε να καταστήσει εμβληματικό τον τόπο, την πόλη πιο συγκεκριμένα, της τέλεσής του. Είναι το νεαρό, και γι' αυτό τραγικότερο, πρόσωπο ενός γνωστού ποιητή, η περίπτωση του οποίου τον είχε καταστήσει ήδη γνωστό και πολυσυζητημένο στους φιλολογικούς κύκλους της Αθήνας. Είναι η δραματικότητα και η θεατρικότητα του γεγονότος, στην κορύφωση της απελπισίας του Μεσοπολέμου, που συνέπεσαν και μετακύλησαν το μελανό τους σύννεφο πάνω στις πλάτες μιας αθώας επαρχιακής πόλης, όπου μία εκτυρσοκρότηση τη μετέβαλε στη σκέψη των ανθρώπων σε σύμβολο θανάτου, και ένα ποίημα του Καρυωτάκη την κατονόμαζε αρνητικά. Κυρίως, όμως, ήταν το ανθρώπινο δράμα, η μόνωση, ο παραμερισμός, η πολιτική εξόντωση, από κοινού με τις επιπτώσεις του αφροδίσιου νοσήματος, που λειτουργούσε υπόγεια και ψυχοφθόρα. Και ακόμη, ήταν ο περιέχων χώρος, η διάψευση μιας κοινωνίας που η συνοχή της είχε διασαλευθεί από την ηθική σήψη και την προϊούσα παρακμή. Οι αρνητές της πλήρωναν σκληρά – θυμίζω ενδεικτικά τους καταραμένους ποιητές του Μεσοπολέμου, ναρκομανείς ή παράφρονες, τον Μήτσο Παπανικολάου, τον Γιώργο Μυλωνογιάννη, τον Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, τον Ρώμο Φιλύρα. Οι καταγγέλλοντες και οι συνδικαλιζόμενοι καταδικάζονταν σε κοινωνική εξορία, οι τίμιοι εκμηδενίζονταν, οι κόλακες ανταμείβονταν. Στη χορεία αυτήν ανήκει και ο Κώστας Καρυωτάκης. Θύτης και θύμα· θύμα της κοινωνίας και της ευαισθησίας του, θύτης του εαυτού του. Και η Πρέβεζα αυτόπτις και

¹ Κείμενο ομιλίας στην εκδήλωση για την παρουσίαση της ανθολογίας του κ. Στέλιου Μαφρέδα, *Η Πρέβεζα στη Νεοελληνική Ποίηση*, που πραγματοποιήθηκε στην Πρέβεζα, στις 18.6.2018.

ακούσια συμμετοχος στο δράμα· αφορμή: μια εξοντωτική δημοσιοϋπαλληλική μετάθεση.

Δυστυχώς ή ευτυχώς για την όμορφη Πρέβεζα; Δυστυχώς, ασφαλώς, για την άδικη, αρχικά τουλάχιστον, διαπόμευση του ονόματός της· ευτυχώς, που ο θάνατος ενός ανατρεπτικού ποιητή ταυτίστηκε με την ύπαρξή της, δημιουργώντας ένα ακατάλυτο σύμβολο αντίστασης και διαμαρτυρίας, ένα αντίδοτο στην αδικία εις βάρος της νεότητας και στην υποτίμηση της τέχνης. Το σύμβολο αυτό, δικαιωμένο στον χρόνο, νίκησε τον θάνατο, αθανάτισε τον αυτόχειρα, τον δικαίωσε, και προφανώς ανέδειξε, υπέρμετρα ίσως, το πέρασμά του από τη γη. Διότι ο βίος και το τέλος του Καρυωτάκη μεταβλήθηκαν σε μύθο που αγγίζει την ανθρώπινη ευαισθησία και επηρεάζει τη σκέψη κάθε ανθρώπου, ιδίως των νέων. Εκ των πραγμάτων, η αδικημένη Πρέβεζα θα ακολουθούσε και αυτή, μετά την υποβάθμιση, την αθανασία του ποιητή, ο οποίος της μετέδωσε τις ιδιότητές του, την εξομοίωσε με τη βαθιά κατάθλιψη που έζησε ο ίδιος τις λίγες μέρες της διαμονής του εκεί. Δεν ήταν όμως η πόλη η αιτία της κατάθλιψης αυτής. Η ψυχική κατάστασή του τον ώθησε στην απαξιωτική περιγραφή της στο χαρακτηριστικό ποίημά του, «Πρέβεζα».

Ωστόσο, η Πρέβεζα δικαιώνει έναν άδικο χαμό, μια απελπιστική κίνηση με κοινωνικό βάθος. Η διαιώνιση όμως του χαμού αυτού στο όνομά της, και μάλιστα μέσα από τη γραφή ομοτέχνων του ποιητή, σε διαχρονική συνέχεια και με αύξοντες, θα έλεγα, ρυθμούς, αποκαθιστά την ίδια, ως θεματοφύλακα ενός μύθου, απόρροια μιας πολύ σύντομης σχέσης με τον ποιητή, μιας σχέσης που αναπτύχθηκε ερήμην και των δύο. Παρότι εκείνος έφτασε στην απονενομημένη πράξη τραβώντας τη σκανδάλη, όμως η Πρέβεζα επωμίστηκε το βάρος του εγχειρήματος και δεν ενοχοποιήθηκε απλώς για την αυτοχειρία, αλλά φορτώθηκε και με το άγχος της μιζέριας, της αηδίας, της υποκρισίας, του συμβιβασμού, της φονικής καθημερινής ανίας και της ανούσιας επανάληψης, που μάστιζαν ολόκληρη την Ελλάδα της εποχής, και όχι μόνον εκείνην.

Οξύμωρο αντάλλαγμα για την πόλη η «δυσφημιστική διαφήμισή» της. Ο καθένας προσλαμβάνει τον συμβολισμό που της αποδόθηκε κατά το δοκούν. Έχει την αίσθηση ο αναγνώστης της ανθολογίας που επιμελήθηκε ο φίλος ποιητής Στέλιος Μαφρέδας ότι η υποβόσκουσα κακή διάθεση προς την Πρέβεζα, τα πρώτα χρόνια μετά το συμβάν, σταδιακά μετατράπηκε σε εύσημα, αφού η τυχαιότητα μετέβαλε το όνομα και την ποιητική ευθύτητα εκείνου σε ηθικό μέγεθος, μετονομάζοντάς τα με το δικό της όνομα, σε σημείο που Καρυωτάκης και Πρέβεζα να είναι συνώνυμα.

Οι ποιητές που ανθολογούνται –αριθμός μεγάλος, πολλά ηχηρά ονόματα, τεκμήριο της εμβέλειας του συμβολισμού, πολλοί επίσης ντόπιοι ποιητές– εκπροσωπούν ποικίλες απόψεις και θεωρητικές θέσεις, αντιπροσωπεύουν εποχές, σύμφυτες με τον τρόπο πρόσληψης και αποτίμησης του συμβάντος και της συμβολοποίησής του· οι ανθολογούμενοι, λοιπόν, αξιοποιούν τις τεχνικές

του ποιητή, μετρικά ή τεχνοτροπικά, για να αποδώσουν πειστικά τη συμπάθεια και την ψυχική επαφή μαζί του: συνήθως ο λόγος τους επιχειρεί την προσέγγιση αυτήν και τη μετάδοση του ανάλογου ήθους με στοιχεία ή λεπτομέρειες ιστορικού χαρακτήρα και με λεξιλόγιο αντλημένο είτε από την ποίηση του Καρυωτάκη, στο θεωρητικό πεδίο, είτε από ορολογία που παραπέμπει στον αυτοχειρισμό ή και στα προ αυτού γεγονότα (εννοώ την τελευταία επιστολή του, την αγορά του όπλου, τις κάργιες, το ψαθάκι, το καφενείο «Ο ουράνιος κήπος»). Γενικά, το σκηνικό της πόλης, επηρεασμένο απόλυτα από περιγραφές του αυτοκτόνου ή συγκεκριμένες λέξεις, επανέρχεται στα περισσότερα από τα ποιήματα του βιβλίου. Εξάλλου, το εμβληματικό ποίημα του ίδιου του Καρυωτάκη, που αποτελεί και την κεφαλή του βιβλίου, η «Πρέβεζα» που προανέφερα ήδη, θα δώσει το επιμέρους υλικό, τις λεπτομέρειες, πέραν της γενικής πανοραμικής εικόνας, της εικόνας, σημειωτέον, τόσο του εξωτερικού και του εσωτερικού χώρου, όσο και του ψυχικού κόσμου του ποιητή, με λέξεις κλειδιά που αξιοποιήθηκαν διακειμενικά στα ποιήματα των ανθολογούμενων.

Αν όμως για τον Καρυωτάκη όλα είναι θάνατος στο εν λόγω ποίημά του, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την πόλη, το κεντρικό θέμα της ανθολόγησης. Δεν είναι λίγα τα ποιήματα που βρίσκουν στην πόλη φυσικές και άλλες ομορφιές, αποκόβοντάς την από το ατυχές συμβάν. Άλλα που πρωταγωνιστεί η Πρέβεζα και όχι ο Καρυωτάκης, παρότι εκείνος είναι το αναγκαστικό τους αίτιο. Αρκετά, επίσης, αναφέρονται στη Νικόπολη και στο Ακτιο, ταυτιζόμενα όμως εμμέσως με αυτήν, απαλλαγμένα εντελώς από το άγος της αυτοκτονίας. Από αυτά, εκτός των άλλων, μαθαίνουμε για τις φυσικές αρετές της Πρέβεζας και των περιχώρων της, για τη ζωή των κατοίκων της, για την ιστορική διαδρομή της ευρύτερης περιοχής, με πλούσια ιστορία από την αρχαιότητα έως σήμερα, με δύο ναυμαχίες που έκριναν τα παιχνίδια των κατά καιρούς μεγάλων δυνάμεων στον περιζήτητο αυτό γεωφυσικό χώρο. Εννοώ αφενός την περίφημη Ναυμαχία του Ακτίου το 31 π.Χ., με τον Οκταβιανό από τη μία πλευρά και τον ηττηθέντα Μάρκο Αντώνιο και την Κλεοπάτρα από την άλλη (η ιδρυθείσα τότε Νικόπολη θα θυμίζει εσαεί τον ευγνώμονα νικητή), και αφετέρου τη Ναυμαχία της Πρέβεζας, το 1538, και τον πρωταγωνιστή της τον Μπαρμπαρόσα.

Βέβαια, τα περισσότερα συνθέματα αναφέρονται στην περίπτωση Καρυωτάκη, ιδωμένη όμως από πολλές οπτικές γωνίες. Αυτή, εξάλλου, είναι και η ουσία της ποίησης: η πολυμερής θεώρηση του κυοφορούμενου ή παγιωμένου ή και εξελισσόμενου συμβόλου, το οποίο από εποχή σε εποχή, χωρίς να χάνει τη ριζική σημασία του, αποκτά και πρόσθετες διαστάσεις.

Θα προσπαθήσω να καταγράψω όσες βασικές πτυχές, όσες κατηγοριοποιούμενες εκδοχές, μπόρεσα να διακρίνω για την καρυωτακική Πρέβεζα αφενός και για την Πρέβεζα που έχει εκφύγει από τη στενή πρώτη κρούση και πήρε

διάφορες μορφές, πολλές φορές, μάλιστα, πέρα από τα αυτοκαταστροφικά ελατήρια του Καρυωτάκη, ο οποίος όμως –και αυτό πρέπει να τονιστεί– ενδαιιτάται και στις περιπτώσεις αυτές στους στίχους των ποιημάτων· αν όχι ρητά ο ίδιος, όμως τα διαπερνά ή τα διαποτίζει το μουντό κλίμα, η νοσηρή κατάσταση της παρακμής, κυρίως δε η ενέδρα του επικείμενου θανάτου, θεωρήσεις μιας αδυσώπητης ειμαρμένης, στην οποία αναίτια, το ανέφερα ήδη, η Πρέβεζα έχει το μερίδιό της.

Για να το διατυπώσω με άλλα λόγια, ο ενημερωμένος αναγνώστης μπορεί να διακρίνει τη λανθάνουσα μορφή και την ιστορία του Καρυωτάκη πίσω από τους στίχους των ποιητών του βιβλίου, ο δε αγνοών το καρυωτακικό ιστορικό κυριαρχείται από την περιέργεια της ανακάλυψης και το ρίγος ακόμα της ανησυχίας ή της συγκίνησης για όσα υπόρρητα αφήνουν οι ποιητές να φανούν, και όσα κρύβει η Πρέβεζα μέσα της. Σε τέτοιο, πάντως, σημείο έχει λειτουργήσει εγκραυστικά ο ποιητής στο σώμα της πόλης, που ο αναγνώστης ή διαισθάνεται να ενεδρεύει ο θάνατος ή να υφέρπει η απαξίωση και η απαισιοδοξία, και σε ποιήματα ακόμη που δεν σημαίνουν κάτι τέτοιο. Θεωρώ ότι οι ποιητές των συνθεμάτων αυτών, εκόντες άκοντες, έχουν μεταγγίσει στους στίχους τους την άρνηση και την απογοήτευση, επηρεασμένοι από το κύρος του καρυωτακικού συμβολισμού, ή, ίσως, οι αναγνώστες, προκατειλημμένοι από αυτόν, αυθυποβάλλονται στην απαισιοδοξία.

Για να φανεί έμπρακτα η ποικιλία και η πολυμορφία των θεματικών, τις οποίες προανέφερα, θα επιχειρήσω να δώσω μια εικόνα των υποδιαιρέσεων που μπορεί να διακρίνει κανείς, των επιμέρους δηλαδή κατηγοριών. Δεν πρέπει, ωστόσο, να λησμονήσω να πω ότι ορισμένοι ποιητές, γνώστες της πόλης ή του ποιητή (είναι λόγοι συναισθηματικοί στην περίπτωση αυτή), έχουν γράψει περισσότερα του ενός ποιήματα γι' αυτήν (Παναγιωτούνης, Δάλλας, Μαρκίδης, Κούσουλας, Σαράκης, Θ. Ιωάννου, Πολενάκης). Ειδικότερα, σε πολλά ποιήματα συγκεκριμένες ενοχοποιημένες λέξεις αντικαθιστούν την ιστορία του Καρυωτάκη, δίνοντας υπερχρονικό εύρος στο ηθικό μήνυμα που εκπέμπουν. Σε άλλα το σκηνικό είναι σύγχρονο, ενώ ο πυρήνας μοιάζει καρυωτακικός, εξαιτίας κάποιας λέξης ή φράσης που ανακαλεί την αυτοκτονία του. Αλλού, Πρέβεζα και ποίηση συμπίπτουν και η πόλη εκφράζει τα αδιέξοδα των ποιητών, και σε άλλα η Πρέβεζα μεταφέρει τις ιδιότητες της σε άλλες πόλεις. Ορισμένοι ποιητές συμπάσχουν με τον αυτόχειρα, ενώ πολύ συχνά είτε με κοινωνικές είτε με πολιτικές υποσημάνσεις το σήμερα είναι αυτό που τους απασχολεί, ταυτίζοντάς το με το τότε, υποτιμώντας το, μάλιστα, μπροστά στη σημερινή υποκρισία και αναλγησία. Η υπόμνηση του κατατρεγμού των τολμηρών και η αντίσταση στον συμβιβασμό εξάγονται ως ηθικά διδάγματα. Η απενοχοποίηση της πόλης αποτελεί μια ευοίωνη διαχρονική εξέλιξη γι' αυτήν, παρότι διακρίνει κανείς κάποιους τόνους απολογητικούς – ο δύσφημο όνομα τη συνοδεύει–, σε αντίθεση με ποιητές που αναλύουν ως

αναπόφευκτη τη «λογική» του αυτοκτόνου. Σε κάθε περίπτωση, η Πρέβεζα είναι παντού, όπως φαίνεται από την ανάκληση στη δική της περιοχή μορφών επώνυμων καταραμένων ποιητών, αλαφροϊσκιωτων, ή άλλων που τερμάτισαν αυτοβούλως τη ζωή τους.

Θα καταχωρίσω ένα ποίημα από τα ανθολογημένα, που μου άρεσε. Αποτελεί τεκμήριο της πάντα επίκαιρης επιθανάτιας Πρέβεζας και συνάμα την τρανότερη απόδειξη της εν θανάτω αθανασίας της στους αιώνες (νομοτελεϊακώς όπως ο θάνατος, και όχι παραδόξως, όπως ο άνθρωπος βαυκαλίζεται να πιστεύει). Στέγες τιτλοφορείται και είναι της Ρούλας Γαλάνη. Καμιά λέξη για τον Καρυωτάκη, όμως η νοσταλγική αναπόληση και η μελαγχολία της λήθης δίνουν συνειρμικά την αίσθηση ότι είναι γραμμένο για την Πρέβεζα εκείνου:

*Πατρίδα ξεχασμένη
σε κύματα κεραμικά
κι αγάπη διχασμένη
σε σχήματα ρομαντικά.
Ζωής δαντέλα ξηλωμένη,
φθαρμένη γη που νοσταλγείς,
να 'ναι στη μνήμη χαραγμένη
η Πρέβεζα που αναπολείς*

Με αυτήν την Πρέβεζα είναι δεμένος ερωτικά, μετά θάνατον, ο Καρυωτάκης. Ο Ντίνος Δημόπουλος σ' ένα άτιτλο ποίημά του, προσφυώς την παρουσιάζει σαν Γοργόνα, συνειρμική προβολή της αδελφής του Μεγαλέξανδρου, μορφής αποτροπαϊκής του θανάτου, που επίμονα ρωτά στους αιώνες αν ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος. Αναζητώντας, λοιπόν, ο ποιητής τη Γοργόνα Πρέβεζα, σκεπτόμενος ίσως το ερώτημα που θα του θέσει, αν ζει δηλαδή ο ποιητής Καρυωτάκης, ψάχνοντας «πού θα μπορούσε να τη βρει», γράφει:

*«Την είδαν», μου 'παν «με έναν κύριο Καρυωτάκη
Μαζί του να 'χει φύγει από καιρό ...»*

Θα κλείσω με τη συμβουλή του ψυχαναλυτή Ανδρέα Εμπειρικού, του καταλληλότερου ίσως να διεισδύσει στα μύχια του Καρυωτάκη. Προσέξτε την εμφατική επανάληψη, τρεις φορές, της λέξης νέος και την αποθέωση του αμετανόητου ποιητή, με κεφαλαίο το Π στην ανάγνωση της λέξης, όπως την προσλαμβάνει ο αναγνώστης:

*Μη τον ξεχνάτε λοιπόν τον νέον αυτόν, το κάθετον τούτο λάβαρον της
θλίψεως και του θανάτου, τον νέον αυτόν που εις τας ακτάς του Αμβρα-
κικού απέπτη, τον άσπρον άγγελον με τα κατάμαυρα πτερά μη τον ξεχνά-*

τε, και, ακόμη, να τον αγαπάτε. Ήτο μεγάλος ποιητής ο νέος αυτός και ευγενής. Το λέγω και θα το ξαναπώ πολλάκις – είναι μεγάλος ποιητής ο Κώστας Καρυωτάκης.²

Οι πόλεις στη λογοτεχνία απασχόλησαν πολλούς. Υπήρχε και μια σειρά με τίτλο «Μια πόλη στη λογοτεχνία», όπου παρουσιάστηκαν διάφορες πόλεις – προσωπικά είχα παρουσιάσει την Κέρκυρα.³ Πολύ πρόσφατα η συνάδελφος Δώρα Μέντη παρουσίασε την Αθήνα, σε άλλη σειρά.⁴ Είναι ζωντανοί οργανισμοί οι πόλεις και στη σχέση τους με τις τέχνες, τα γράμματα και τον πολιτισμό αναδεικνύουν την ιστορία μας σε όλες της τις εκφάνσεις. Ο Στέλιος Μαφρέδας επέλεξε εύστοχα την πατρίδα του, την Πρέβεζα. Είναι τυχερός από πλευράς υλικού, ποιοτικά και ποσοτικά, διότι πολιτογραφήθηκε, λογοτεχνικά εννοώ, πολίτης της ο Καρυωτάκης. Η εργασία του είναι πολύ επιμελημένη, η νέα έκδοση πλούσια και τυποτεχνικά άψογη. Ο ιδιότυπος, θανατόπληκτος, ερωτικός παρά ταύτα στο βάθος του λογοτεχνικός δεσμός του ποιητή με την πόλη του, λογαριάζω ότι στο εγγύς μέλλον θα επιφορτίσει τον ανθολόγο σε διπλασιασμό του ήδη διπλασιασθέντος στην έκδοση αυτή υλικού του.

✠

Στέλιος Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ (Ανθ.), *Η Πρέβεζα στη νεοελληνική ποίηση*, 2^η έκδ., επιμ. Νίκος Δ. Καραμπέλας, Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα 2018

² Από το πεζό ποίημα του Εμπειρικού για τον Καρυωτάκη με τίτλο «Όταν οι ευκάλυπτοι θροΐζουν στις αλλέες», βλ. Ανδρέας ΕΜΠΕΡΙΚΟΣ, 1980, *Οκτάνα*, Αθήνα.

³ Θεοδόσης ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ, 2005, *Κέρκυρα. Μια πόλη στη λογοτεχνία*, Αθήνα.

⁴ Δώρα ΜΕΝΤΗ, 2018, *Η Αθήνα από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα. Η μνήμη της πόλης και η σύγχρονή της λογοτεχνική αναπαράσταση*, Αθήνα